

Des que Thomas Cook organitzà la primera excursió en tren des de Leicester a Loughborough, l'any 1841, fins a començament d'aquest segle XXI, que neix amb l'aprovació per l'OMT (Organització Mundial de Turisme) del primer codi ètic per a aquest sector econòmic, el turisme s'ha manifestat com un fenomen d'abast mundial que no es pot aturar. És el primer factor de desenvolupament, l'activitat que més llocs de feina crea a tot el món, però, simultàniament, un element distorsionador per a les cultures i els paisatges. L'entorn de les zones turístiques i, per efectes de la globalització mediambiental, tot el món, pateix les conseqüències negatives del turisme al mateix temps que es beneficien de les aportacions monetàries. Per això cada vegada es parla més d'ecoturisme amb una doble finalitat. Per una part l'expansió del turisme a zones naturals, en alguns casos protegides i en altres no, i per l'altra l'adopció de comportaments mediambientalment correctes per a la indústria, hotels, restaurants, espais d'oci... etcètera, directament relacionats amb el turisme. Una cosa i l'altra no sempre es relacionen. D'aquí la necessitat d'impulsar iniciatives com les suggerides a l'Agenda Local 21 aprovada a Rio de Janeiro o l'elaboració de plans que limitin l'accés turístic a determinades zones o espais per mantenir un equilibri ecològic que, com sembla lògic, també ha d'incloure els aspectes culturals derivats de l'enfrontament entre receptors turístics i visitants.

La importància del turisme a tot el món està perfectament descrita en els darrers informes de l'OMT. L'any passat, després de superada la greu crisi asiàtica, el sector va registrar un rebrot clarament expansionista amb un increment de prop del 5% dels viatges internacionals. Les estimacions per a enguany situen el nombre d'aquests turistes que es desplacen fora del seu país de residència en prop de set-cents milions. Un creixement que és especialment fort als països europeus, on l'any 2000 es produiran prop de quatre-cents milions de viatges turístics, dels quals els principals beneficiaris -des del punt de

nòmic han de passar per ser sostenibles i per inscriure's "en un pacte social el més ampli possible que preservi la conservació i la recuperació de l'entorn natural".

DAVANT UN NOU BOOM

La realitat és que el turisme registra un nou boom que, en el cas de les Illes Balears, s'ha vist empès per les catàstrofes naturals i els conflictes bèl·lics o de terrorisme d'alguna de les destinacions competidores més pròximes, com Turquia, Egipte o l'antiga Iugoslàvia. El director per a Europa de l'OMT, Peter Shackleford, deia no fa gaire que el creixement que registra Espanya, entorn del 10%, li recorda els anys setanta. A favor d'aquest augment juguen, principalment, uns preus raonables, la qualitat de l'oferta i una bona promoció internacional. Cara al futur, com ja dèiem abans, l'OMT és optimista respecte dels guanys econòmics, tot i que s'ha de tenir present que en aquest futur, cada pic més, el turista no es conformarà a demanar sol i platja, sinó que voldrà combinar aquest producte amb altres, com "el golf, l'interior (turisme rural) i l'oferta cultural". Però, sobretot, Shackleford era optimista respecte a les Illes Balears i a l'Espanya turística perquè "els europeus d'aquí a dos anys es trobaran com a ca seva, amb la mateixa moneda, amb els seus mateixos periòdics, amb la seva mateixa gastronomia...". Optimisme o pessimisme? És evident que depèn del color del vidre amb el qual s'observi la realitat i que ens retorna a l'enfrontament entre la realitat econòmica immediata i l'entorn cultural i natural, el pes del qual pot ser fins i tot més fort amb la balança de les identitats que no el manteniment d'un PIB que pot ser reflecteixi una riquesa absolutament virtual.

Respecte a la realitat concreta de les Balears, el director de l'Obra Social i Cultural de "SA NOSTRA", Miquel Alenyà, anunciava un increment turístic per a enguany d'entorn del 5%, un percentatge molt elevat si tenim en compte que partim de xifres ja molt elevades i que han creat una sensació d'angoixa o d'opressió en el si de la societat insular. A pesar que juliol i agost ja fa anys que han penjat el cartell de "complet", enguany tornaran a registrar augments de turistes que s'hostejaran, segurament, a residències privades o a alguna de les noves formes d'allotjament extrahotel. Les carreteres i les platges quedaran més saturades que mai, amb l'agreujant que la temporada superalta s'estendrà al juny i a gran part de setembre. L'economista preveu un increment del 3,8% el maig i d'un 5,7% el juny, després d'haver constatat que enguany la desestacionalització s'ha frenat respecte de l'expansió turística de l'hivern d'anys anteriors.

Un codi ètic per al turisme

per Sebastià Verd

vista econòmic- seran les zones mediterrànies occidentals, com les Illes Balears, però també el nord i el sud d'Àfrica, el Carib, Brasil, Xina, Austràlia o Nova Zelanda, entre d'altres. Un negoci global que supera els cinc-cents mil milions de dòlars i que pot continuar creixent al mateix ritme dels darrers anys fins més enllà de l'any 2020 quan, només en el mercat europeu, parlarem de 717 milions d'arribades internacionals.

ECONOMIA I ECOLOGIA

Aquests auguris poden satisfer, sens dubte, les millors expectatives empresarials si no fos per un element de competitivitat que cada pic té més pes en els paquets turístic: la qualitat que, en molts de casos, és sinònim de tenir cura del medi ambient. De cara al futur, diu l'ecòleg Ferran Vallespinós, autor del llibre *Turisme i Medi Ambient* de la Fundació Areces i antic professor de la UIB, "el turista serà cada cop més exigent amb les qüestions relacionades amb el medi ambient (...), la societat comença a assumir determinades molèsties o haver de pagar un major preu per uns productes o serveis que tinguin un valor ecològic afegit (...) en aquest sentit, cada territori haurà de decidir, en primer lloc, quina és, fonamentalment, la seva vocació econòmica i quins recursos està disposada a mobilitzar per compatibilitzar les variants "eco"- "logia" i "eco"- "nomia".

L'anàlisi del professor Vallespinós coincideix amb gairebé tota la literatura que emana dels organismes internacionals i dels acords signats pels estats en els darrers anys en el sentit que, a partir d'ara, les regles del joc per al negoci turístic i en general per al desenvolupament eco-

Alenyà aposta per rectificar la política de desestacionalització per fer més atractiva la temporada baixa, al mateix temps que demana un increment de preus per a l'alta i l'aplicació de l'ecotaxa que permeti inversions mediambientals que són de vital importància per al futur de les Illes.

L'ECOLOGISME RECLAMA MESURES

Des de l'ecologisme es comparteixen bona part d'aquestes opinions. Un recent comunicat del GOB convidava el Govern de les Illes Balears a estabilitzar el creixement turístic i urbanístic, "perquè ambdues coses són imprescindibles per resoldre el problema de l'aigua". Ningú no negarà mai la importància econòmica i social que té el turisme, amb més del 80% del producte interior brut balear, però cada pic són més el que pensen que ha arribat l'hora de mirar cap enrera i reduir la pressió demogràfica que pateixen les Illes i que fa que el ritme de consum d'aigua dolça s'incrementi de l'ordre dels 2.100.000 metres cúbics per any. Els ecologistes constaten com el turisme pot trencar l'equilibri mediambiental, un trencament que es fa evident amb la simple observació de l'increment de consum d'energia elèctrica de sobre el 12% anual, de com la matriculació de vehicles va superar el 20% en el 1999, la qual cosa provoca la necessitat de noves infraestructures viàries ("excuses per fer autopistes", diu el GOB) o de com la producció de residus sòlids s'incrementà en un 8%. Totes les infraestructures es troben saturades, tant les carreteres, com les depuradores o les platges. I mentre, continua incrementant-se el flux de passatgers pels aeroports, de manera que hom pot pensar que les Illes Balears sobrepassen el milió dos-cents mil habitants, no només el mes d'agost, sinó gairebé set mesos a l'any. Una densitat que pareix insostenible en molts d'aspectes: des de la perspectiva de preservar la qualitat de vida, però sobretot de preservar un medi ambient saludable i no trencar l'ecosistema.

ÈTICA I MEDI AMBIENT

Els ecologistes, com el mateix Govern -n'hi ha prou a rellegir el discurs d'investidura del president Antich- aposten per la reforma del model econòmic, per introduir a la societat illenca mesures que impulsin un comportament mediambientalment correcte. Per exemple: polítiques d'estalvi energètic i hídric, restriccions urbanístiques i limitacions de l'oferta turística que incloguin la desaparició de les places obsoletes o, en alguns casos, la seva substitució per una oferta de major qualitat. D'alguna manera s'avança a les decisions mediambientals que aporta el Codi Ètic de l'Organització Mundial de Turisme aprovant recentment a Xile. Les Illes Balears són la regió turística més avançada d'Europa pel que fa al turisme de masses que, precisament, és el que major impacte causa sobre l'entorn. Per això mateix, i perquè les empreses turístiques d'aquí imposen la seva presència a molts d'altres indrets del món, les decisions preses tenen un enorme impacte. En aquests moments el debat sobre l'ecotaxa és seguit amb gran expectació, perquè més enllà de la seva repercussió en la hisenda pública balear, que sempre serà relativament escassa, discuteix el principi ètic sobre qui ha de pagar l'impacte del turisme. D'acord amb el principi de la Unió Europea sobre "qui contamina paga" ha de ser el turista o, en el seu cas, els agents que impulsen el turisme, des dels majoristes de viatges als hotelers, restauradors, botiguers... etcètera. La pregunta, en qualsevol cas, és si el cost de la restauració mediambiental i cultural correspon al turista individualitzat o s'ha d'incloure dins d'una política impositora global.

Recents enquestes demostren que el turista, com a consumidor, és conscient dels impactes que causa la seva

presència, però que no obstant això, la veu positiva en un doble vessant d'enriquiment personal, amb el contacte amb una altra realitat, d'oci i de desenvolupament econòmic de les zones turístiques. Per això els impostos ecològics, a la manera d'un IVA que es pagui pel consum i pel gaudi directe d'un determinat espai sembla que han de tenir una bona acollida. Una enquesta realitzada per encàrrec de la Comissió Europea fa ja cinc anys deia que el 70% dels ciutadans europeus consideren que la Unió Europea ha de tenir un paper més actiu en qüestions relacionades amb el medi ambient, i demanaven fins i tot una política d'obligat compliment en l'aplicació de polítiques de desenvolupament que siguin sostenibles de veritat. Curiosament entre els països que més favorables són a la intervenció comunitària en polítiques mediambientals hi figura, en primer lloc, Alemanya que, com tothom sap, és el primer subministrador de turistes a Mallorca.

Cabrera.

TURISME I MEDI AMBIENT, UNA RELACIÓ HISTÒRICA

La recerca d'una política mediambiental que conciliï les expectatives del sector turístic amb l'ecologisme vénen de lluny, però s'han intensificat enormement en els darrers anys, quan a través dels grans mitjans de comunicació s'han evidenciat els efectes de les polítiques desenvolupistes sobre el canvi climàtic. També el turisme causa impactes irreversibles i, per això, se cerca un equilibri que, per a cada societat, serà distint. En el cas de les grans reserves naturals del món, com la citada de l'Amazones, s'ha de donar prioritat a la preservació del patrimoni natural ja que d'elles es desprèn un bé d'interès general com és, per exemple, la no-afectació de la capa d'ozó, però és evident que aquesta protecció ha de comportar una compensació. El turisme pot ser una eina en aquest engranatge, tot i que s'han de mesurar les repercussions que la presència d'una gran massa, si aquest és el cas, provocarà en l'entorn.

El turisme és una força viva al servei de la pau, un factor d'amistat i comprensió entre els pobles.

Des que el 1950 es va fundar el Club Méditerranée, el fenomen del turisme de masses no ha deixat de ser objecte dels estudis que relacionen el medi ambient amb aquest sector. De fet en els anys cinquanta i seixanta, després de la Segona Guerra Mundial, es creia que els efectes negatius del turisme eren molt inferiors en relació a un desenvolupament estrictament industrial. Estudis posteriors demostraren, en canvi, que la simple concentració humana en el litoral és una de les principals causes de contaminació de la mar.

No obstant això, a pesar que el turisme continua sent la gran panacea dels països en vies de desenvolupament, de llavors ençà s'ha produït una constant reflexió sobre la relació entre turisme i medi ambient. El 1960, la IUOTO (La Unió Internacional d'Oficines Turístiques Oficials) va tractar per primera vegada aquesta qüestió en una de les seves assemblees generals, i s'adoptà, com es recorda en el llibre *Desarrollo turístico sostenible en el medio rural* de l'editorial Natour, que "ha arribat l'hora de tractar els problemes creats pel turisme i que afecten alguns aspectes de la natura". Aquest mateix any, a Roma, es reuní la Conferència Internacional de les Nacions Unides sobre "Viatges i turisme", sent la primera vegada que es posava de relleu la importància del turisme per a l'economia global. Una presa de consciència que continuà durant les dècades dels seixanta i setanta amb la creació de nombroses orga-

cursos naturals, atracció essencial del turisme, ni per als llocs històrics i culturals. Tots els recursos turístics pertanyen al patrimoni de la humanitat. Les comunitats nacionals i la comunitat internacional han de desenvolupar els esforços necessaris per a la seva preservació. La conservació dels llocs històrics, culturals i religiosos, en tota circumstància i especialment en temps de conflicte, constitueixen una de les responsabilitats fonamentals dels estats". I en el segon: "El desenvolupament de les activitats de vacances i temps de lleure, conseqüència del dret al descans i al temps lliure, proclamat per la Declaració Universal de Drets Humans, i una sana gestió del medi ambient, són dos elements essencials i interdependents d'un mateix procés de desenvolupament, del qual en darrer terme, se n'ha de beneficiar l'home".

Es només l'inici d'una extensa literatura relacionada amb el tema. Ja fa vint anys que el WWF feia les primeres recomanacions per a l'ecoturisme que foren adreçades als governs i als majoristes de viatges. El 1985 l'assemblea de l'OMT aprovà la Declaració del Dret al Turisme i el Codi del Turisme. Cinc anys més tard, la Comunitat Econòmica Europea celebrà per primera vegada l'Any Europeu del Turisme. La reacció universal entorn a aquesta qüestió s'anà estenent progressivament amb mesures concretes, com la prohibició del 1991 de les Nacions Unides de fer viatges turístics a l'Antàrtida per poder preservar així l'únic espai del planeta encara no envaït per la civilització. El 1992 tengué lloc a Río l'anomenada Cimera de la Terra on es parlà del concepte de desenvolupament sostenible per a la protecció, preservació i enfortiment del medi humà. Un dels documents aprovats a Río és, justament, l'Agenda Local 21 que ha empès zones turístiques, com la de Calvià, a plantejar-se el seu desenvolupament local en termes de sostenibilitat.

FINALMENT, EL CODI ÈTIC MUNDIAL

Finalment l'octubre passat, l'assemblea general de l'OMT aprovà a Santiago de Xile el Codi Ètic Mundial per al Turisme. És un codi fonamentat en el respecte a les comunitats receptores de turisme i en els valors humans, protecció de l'entorn, garantia de beneficis per a les comunitats locals, turisme per a tots i llibertat de moviment. Segons deia el secretari general de l'OMT, Francesco Frangialli a Editur "el Codi Ètic del Turisme té un doble vessant: moral i econòmic. L'objectiu és desenvolupar un marc d'actuacions i comportaments fonamentats en el respecte i en la protecció del medi ambient, de la cultura i dels valors humans". La redacció d'aquest codi tengué un llarg recorregut des que l'assemblea decidí a Istambul, el 1997, dur-lo endavant. Al final, la redacció definitiva és un al·legat a favor d'un turisme responsable" per tal de contribuir al creixement econòmic, a la comprensió internacional, a la pau i a la prosperitat dels països, així com al respecte universal, al respecte dels drets humans i de les llibertats sense distinció de raça, llengua o religió", per fer possible- com s'hi diu en el preàmbul- que "gràcies al contacte directe, espontani i immediat que permet entre homes i dones de cultures i formes de vida diferent, el turisme és una força viva al servei de la pau, un factor d'amistat i comprensió entre els pobles (...) que ha d'atendre els principis de protecció del medi ambient, de desenvolupament econòmic i de lluita contra la pobresa que es formularen les Nacions Unides a la Cimera de la Terra de Río i que es varen expressar en el Programa 21.

El codi recull documents anteriors, alguns dels quals ja s'han esmentat, i d'altres, com el Conveni sobre la Biodiversitat Biològica del 1995 o les reclamacions de l'OMT de El Caire (1995) o d'Estocolm (1996) sobre la prevenció del turisme sexual i, concretament, de l'explotació sexual de la infància i constitueix una enumeració tant d'objectius com de mesures per utilitzar el turisme en benefici de la

La Conselleria de Turisme promou la naturalesa.

nitzacions, entre les quals s'hi compten el Fons Mundial per a la Naturalesa (WWF) i d'altres públiques i privades (Greenpeace, Adena, GOB...) i, fins i tot, apareixen ja els primers partits "verds" a Nova Zelanda.

LA PRESA DE CONSCIÈNCIA

És l'inici de la gran ofensiva per prendre consciència que els problemes mediambientals tenen una escala planetària endemés de la local. A principis dels anys setanta, Estocolm celebrà la primera gran conferència mundial de les Nacions Unides sobre Medi Ambient, on s'aprovà la carta magna sobre els drets ecològics de la humanitat. Igualment es va crear el PNUMA (el Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient) i, el mateix 1972, es firmà a París el Conveni per a la Protecció del Patrimoni Mundial promogut per la UNESCO. Finalment, el 1975 es creà a Madrid l'OMT (l'Organització Mundial de Turisme) que anys després impulsaria la redacció del primer codi ètic per al turisme d'abast universal.

Aquest codi té uns antecedents clars en la Declaració de Manila del 1980 sobre el turisme mundial, o la que dos anys després firmaren l'OMT i el PNUMA sobre "turisme i medi ambient". En la primera es pot llegir: "els recursos turístics de què disposen els països estan formats simultàniament per espai, béns i valors. Es tracta de recursos, l'ús dels quals no pot ser deixat a una utilització descontrolada sense córrer el risc de la seva degradació i, fins i tot, destrucció. La satisfacció de les necessitats turístiques no ha de constituir cap amenaça per als interessos socials i econòmics de les poblacions i de les regions turístiques, per al medi ambient, especialment per als re-

humanitat. D'aquesta manera s'inicia amb una rotunda afirmació: "Afirmam el dret al turisme i a la llibertat de desplaçament turístic", "expressam la nostra voluntat de promoure un ordre turístic mundial equitatiu, responsable i sostenible, en benefici mutu de tots els sectors de la societat i en un entorn d'economia internacional, obert i liberalitzada".

Aquests són alguns dels punts més rellevants del codi:

- Les activitats turístiques s'organitzaran en harmonia amb les peculiaritats i amb les tradicions de les regions i dels països receptors, i amb respecte als seus costums i les seves lleis.
- L'explotació dels éssers humans, en qualsevol de les seves fórmules, especialment la sexual i en particular quan afecta els nins, vulnera els objectius fonamentals del turisme i constitueix la negació de la seva essència.
- Els desplaçaments per motiu de religió, salut, educació i intercanvi cultural o lingüístic constitueixen formes particularment interessants del turisme i mereixen fonamentar-se.
- Tots els agents del desenvolupament turístic tenen el deure de salvaguardar el medi ambient i els recursos naturals, en la perspectiva d'un creixement econòmic sanejat, constant i sostenible, que sigui capaç de satisfer les necessitats i aspiracions de les generacions presents i futures.
- El turisme de naturalesa i l'ecoturisme es reconeixen com a formes de turisme particularment enriquidores sempre

que respectin el patrimoni natural i la població local i s'ajustin a la capacitat d'ocupació dels llocs turístics.

- L'activitat turística s'organitzarà de manera que permeti la supervivència i el floriment de la producció cultural i artesana tradicional.
- Les polítiques turístiques s'organitzaran de manera que contribueixin a millorar el nivell de vida de la població de les regions visitades i respongui a les seves necessitats. La concepció urbanística i arquitectònica i la manera d'explotació de les estacions i dels mitjans d'allotjament turístic tendiran a la màxima integració en el teixit econòmic i social local.
- Es farà una particular atenció als problemes específics de les zones litorals i dels territoris insulars, així com a les fràgils zones rurals i de muntanya, on el turisme representa freqüentment, una de les escasses oportunitats de desenvolupament davant el declivi d'altres activitats econòmiques tradicionals
- Les empreses multinacionals del sector turístic, factor insubstituïble de solidaritat en el desenvolupament i de dinamisme en els intercanvis internacionals, no abusaran de la posició dominant que puguin ocupar. Evitaran convertir-se en transmissores de models culturals i socials que s'imposin artificialment a les comunitats receptors. A canvi de la llibertat d'inversió i d'operació comercial que se'ls ha de reconèixer plenament hauran de comprometre's en el desenvolupament local i evitar que una repatriació excessiva dels seus beneficis o la inducció d'importacions pugui reduir la contribució que aporten a les economies en les quals estan implantades.

Menorca i la Carta de Turisme Sostenible

Menorca ha jugat un paper important en el corpus de textos legals o declaracions dels principals organismes internacionals relacionats amb el turisme i amb el medi ambient. Així, l'any 1995 el Consell Insular tengué una participació activa en la redacció de la Carta del Turisme Sostenible aprovada durant la Conferència Mundial de Turisme Sostenible celebrada a Lanzarote sota l'auspici del MAB, el programa de la UNESCO sobre "l'home i la biosfera" que es compromet a una relació equilibrada entre la humanitat i el medi ambient.

Les reserves de la Biosfera, i per tant Menorca, tenen com a finalitat convertir-se en models de com viure amb la naturalesa i, per això, s'obliguen a promoure un desenvolupament econòmic que sigui ecològicament i cultural sostenible. Això és el que es recull, precisament, a la carta, la redacció de la qual comença amb el reconeixent que "el turisme és una activitat ambivalent, atès que pot aportar grans avantatges en l'àmbit socioeconòmic i cultural, mentre que al mateix temps contribueix a la degradació mediambiental i a la pèrdua de la identitat local".

Per això la Carta del Turisme Sostenible convida la comunitat internacional i els governs a adoptar mesures mitjançant les quals el "desenvolupament turístic es fonamenti en criteris de sostenibilitat, és a dir, que ha de ser suportable ecològicament a llarg termini, viable econòmicament i equitatiu des d'una perspectiva ètica i social de les comunitats locals". El document afegeix que el turisme ha de respectar els "fràgils equilibris" que caracteritzen moltes destinacions turístiques, sobretot petites illes. En aquest sentit es demana una integració en l'entorn natural, cultural i humà.

Es Grau.

Al llarg de devuit articles, la carta aporta un codi d'actuació tant per a l'esfera local, compromentent una planificació que tenguí cura de l'entorn i un adequat repartiment de la riquesa proporcionada pel turisme, que ha de repercutir en el manteniment de la naturalesa i del patrimoni cultural, com de l'esfera internacional. En aquest sentit es diu que "implica un canvi en els models de consum i la introducció de mètodes de fixació de preus que permetin internacionalitzar les despeses mediambientals".

A més a més d'aquest article, que justificaria plenament l'aplicació d'una ecotaxa turística, el document especifica que les zones turístiques han de ser objecte de suport tant si es tracta "de zones vulnerables des del punt de vista ambiental i cultural, tant les actuals com les futures, que hauran de tenir prioritat en matèria d'ajudes financeres i de cooperació al desenvolupament turístic sostenible", com si es tracta de zones "adultes", com seria el cas, en el seu conjunt, de les Balears. Sobre aquest punt la carta especifica que "també han de rebre tractament especial les zones degradades pels models turístics obsolets i d'alt impacte".